

T.C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI İSLAM VE DİN BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

LİSANS BİTİRME TEZİ

Muhammet Furkan YEŞİL

İSTANBUL – 2020

T.C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI İSLAM VE DİN BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

LİSANS BİTİRME TEZİ

Muhammet Furkan YEŞİL

Danışman:

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ

İSTANBUL – 2020

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammet Furkan Yeşil

08.06.2020

ÖZET

İlâhî emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışları ifade eden büyük günah konusu tarihten bugüne kelâmî literatürde tartışıla gelmiştir. Mâtürîdiyye adlı kelâm ekolünün kurucusu Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), Türk ve İslâm dünyasının yetiştirdiği ender düşünürlerden biridir. İmam Mâtürîdî kelâm, tefsir, fıkıh gibi konularda Kur'an bütünlüğünü merkeze alan akılcı, rasyonel ve dengeli yorumlarıyla tarihi süreç içerisinde gelişen Ehl-i Sünnet çizgisinin oluşumuna büyük katkılar sağlamıştır. O, ortaya koyduğu çalışmalarla kendinden sonraki âlimleri etkilemiştir. Bizim bu çalışmamızda da onun büyük günah hakkındaki görüşleri incelenmektedir. Bu tezde, önce kavramsal çerçeve verilmiş, ardından itikadî mezheplerin konuya ilişkin görüşleri ele alınmış, sonra da tezimizin ana konusu olarak İmam Mâtürîdî'nin büyük günah meselesi üzerindeki görüşleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Mâtürîdî, Büyük Günah, Kitâbü't-Tevhîd

ABSTRACT

The subject of great sin, which expresses acts and behaviors contrary to divine orders and prohibitions, has been discussed in the kalam literature to this day. The founder of the kalam school named Maturidiyyah, Abu Mansur al-Mâturîdî (d. 333/944), is one of the rare thinkers raised by the Turkish and Islamic world. With his mentalist, rational and balanced interpretations focusing on the integrity of the Qur'an in matters such as kalam, tafsir, fiqh, Imam al-Mâturîdî made great contributions to the formation of the Ahl-i Sunnah line that developed in the historical process. He influenced subsequent scholars with his studies. In this study, his views on the great sin are examined. In this thesis, firstly the conceptual framework is given, then the views of the Islamic sects on the subject are examined. And the main subject of our thesis is the views of Imam al-Mâturîdî on the great sin issue.

Keywords: Imam al-Mâturîdî, Great Sin, Kitâbu't-Tawhid

ÖNSÖZ

Büyük günah meselesinin kelâmî bir tartışma haline gelmesi bazı siyasi yönelimler sonucunda ortaya çıkan farklı gruplar sebebiyle olmuştur. Söz konusu siyasi ayrılıklar dini bir mahiyet kazanarak itikadî tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Büyük günah meselesini gündeme getiren ilk itikadî mezhep olan Hariciler karşısında zamanla karşıt görüşleri savunan mezhepler ortaya çıkmıştır. Mürcie, büyük günahın kişiye zarar vermediğini savunurken, Mu'tezile mezhebi ise büyük günah işleyenin iman ile küfür arasında olup fâsık olarak adlandırılması gerektiğini söyler. İmam Ebû Hanîfe ve onun görüşlerini sonradan sistemleştiren İmam Mâtürîdî, dolayısıyla Mâtürîdiyye mezhebi büyük günahın kişinin imanına zarar vermediğini lakin kişiyi günahkâr yaptığını dile getirir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İmam Mâtürîdî ve kitabı *Kitâbü't-Tevhîd* ile ilgili bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, meselenin kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde kelim mezheplerinin konu hakkındaki görüşleri incelenmiş, son olarak dördüncü bölümde ise İmam Mâtürîdî'nin büyük günah meselesi hakkındaki görüşleri *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eseri temel alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen Prof. Dr. İlyas Çelebi hocama teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Muhammet Furkan YEŞİL

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM MÂTÜRÎDÎ ve KİTÂBÜ'T-TEVHÎD

1. İmam Mâtürîdî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri	3
2. Kitâbü't-Tevhîd Adlı Eseri	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Günah Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı	10
2. Büyük Günah Kavramı	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELAM İLMİNDE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

1. İslam Mezheplerinde Büyük Günah Meselesi	17
1.1. Harici Fırkaların Büyük Günah Görüşü.....	17
1.2. Mürcie'nin Büyük Günah Görüşü.....	17
1.3. Mu'tezile'nin Büyük Günah Görüşü.....	18
1.4. Şia'nın Büyük Günah Görüşü	19

1.5. Ehl-i Sünnet'in Büyük Günah Görüşü	20
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

1. İmam Mâtürîdî'de Büyük Günah Meselesi	23
SONUÇ	31
KAYNAKÇA	33

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

b. : bin (ođlu)

c. : cilt

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ed. : editör

haz. : hazırlayan

Hz. : Hazreti

İSAM : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

MÜİF : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

nşr. : neşreden

ö. : ölüm yılı

s. : sayfa

sad. : sadeleştiren

s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ty. : tarih yok

GİRİŞ

Ehl-i Sünnet'in itikadî görüşlerinin teşekkülünde şüphe yok ki, İmam Mâtürîdî en önemli isimlerdendir. O, farklı ilim meclislerinde değişik görüşlere mensup âlimlerle yaptığı tartışmalarda, izlediği yolun kelâmî görüşlerini güçlü delillerle savunmuştur. Onun *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eserine yansıyan kelâmî derinlik, başta Mu'tezile olmak üzere diğer ekol ve akımlara mensup kelimcılara yönelik bir meydan okumadır.

İslam düşünce tarihinde pek çok konu tartışıldığı gibi bu tezin konusu olan büyük günah meselesi de uzun uzadıya tartışılmıştır. Sıffin Savaşı'nın ardından büyük günah meselesini gündeme getiren ilk grup daha sonra itikadî bir mezhep halini alan Haricilerdir. Zamanla karşıt görüşleri savunan farklı mezhepler ortaya çıkmıştır. Büyük günahın Müslümana hiçbir zarar vermediğini söyleyen Mürcie, büyük günahın imana zarar vermediğini ancak kişiyi günahkâr yaptığını savunan İmam Ebû Hanîfe ve onun yolunu izleyen Mâtürîdiyye, büyük günah işleyenleri imanla küfür arasında bir yere koyup fâsık olarak kabul eden Mu'tezile.

Bu çalışmanın amacı, İmam Mâtürîdî'nin büyük günah meselesi hakkındaki görüşlerini incelemektir. Birinci bölümde İmam Mâtürîdî –hayatı, ilmi kişiliği, eserleri- ve onun kelim alanındaki görüşlerini içeren eseri *Kitâbü't-Tevhîd* ele alınmıştır. İkinci bölümde ise günah kavramı incelenmiş, meselenin kavramsal sahası üzerinde durulmuştur. Ardından üçüncü bölümde kelim mezheplerinin büyük günah görüşleri ele alınmış ve dördüncü bölümde ise esas konumuz olan İmam Mâtürîdî'de büyük günah meselesi incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM MÂTÜRÎDÎ ve KİTÂBÜ'T-TEVHÎD

1. İmam Mâtürîdî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri

Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, bugünkü Özbekistan'ın Semerkant şehrine nisbetle Semerkandî, onun bir mahallesi olan Maturid'e nisbetle Mâtürîdî diye anılır. Mezhep mensupları onu, 'imamü'l-hüda', 'alemü'l-hüda', 'imamü'l-mütekellimin, 'reisü ehli's-sünne' gibi lakaplarla anarlar. Hicretten sonra 333 senesinde vefat etmiştir. İlim tahsilini ise hicri üçüncü asrın son çeyreğinde yapmıştır. Bu dönem Mu'tezile'nin fıkıh ve hadis âlimlerine yaptıkları kötü muameleden dolayı halkın nefretini ve tepkisini kazandıkları dönemdir. İmam Mâtürîdî'nin Yahya el-Belhi'den Hanefi fikhî ve kelâm ilmi okuduğu bilinmektedir.

Onun soyuyla ilgili tartışmalar da yapılmıştır. Kuvvetle muhtemel Türk'tür. Mâtürîdî'nin eserlerinin, özellikle de *Kitâbü't-Tevhîd*'in Arap dili bakımından bazı ifade bozuklukları, muğlaklıkları ve gramatik hataları içermesi, onun Arap olmayan birisi tarafından kaleme alındığını açıkça göstermektedir. Eserlerinde ifadelerin zaman zaman Türkçe cümle yapısına uygun biçimde kurulması, eserlerin Türk asıllı bir âlime ait olduğunun en önemli kanıtıdır. Mezhep mensupları tarafından, İmam Eş'arî'nin Arap asıllı olmasıyla övünülürken, aynı şeyin İmam Mâtürîdî için yapılmaması da onun Arap olmadığına bir başka delildir.¹

İmam Mâtürîdî, İslâm inancının etkisiyle Türk kültür ve düşünce hayatında ortaya çıkan farklı yorumlar arasında temellerini İmam Ebû Hanîfe'nin attığı vahiy kaynaklı ve akılcı din anlayışının en önemli temsilcisidir. İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin yolundan giden İmam Mâtürîdî, Ehl-i Sünnet'in inanç esaslarını tesis etmiştir. Ayrıca

¹ Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Mâtürîdî," *Dini Araştırmalar*, c.5/Ocak-Nisan (2003), s. 6.

aklı ve akılcılığı ön planda tutan Mâtürîdî'nin en önemli özelliği ve büyüklüğü Kur'an-ı Kerim'e yeni bakış açısıyla getirdiği yorumlardır.

İmam Mâtürîdî, Ehl-i Sünnet'in en önemli iki isminden biri olmasına rağmen ilimler ve mezhepler tarihçiliği yapan kişiler tarafından göz ardı edilmiştir. Bunun sebepleri üzerinde düşünen Ahmed Emin, Pezdevi, Nesefi, İbnü'l-Hümmam gibi âlimlerin İmam Mâtürîdî'yi desteklediğini ancak onların İmam Eş'arî'yi destekleyen âlimlerin seviyesine ulaşamadığını, dolayısıyla da İmam Eş'arî'yi destekleyenlerin daha çok yayıldığını söylemiştir. Ancak bu söylenen yine de tam olarak İmam Mâtürîdî'nin ihmal edilmesinin nedenini açıklamamaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin ihmal edilme sebebi, muhaddislerin ve fakihlerin onun görüşlerini Mu'tezile'ye yakın hissetmeleri olabilir. Nitekim Kevseri, Eş'arîlerin Mu'tezile ile muhaddisler arasında, Mâtürîdîlerin ise Mu'tezile ile Eş'arîler arasında yer aldığını belirtmiştir. Montgomery Watt ise, umumiyetle Hanefîlerin, mezhepler tarihi tedkikine ve kendi mekteplerinin önde gelen mensuplarının hayat hikâyelerine, Eş'arîlere göre daha az dikkat etmelerinin bunun sebeplerinden biri olabileceğini söylemiştir.² Yahut İmam Mâtürîdî'nin Arap kökenli olmayışı, Arap kökenli yazar ve öteki nüfuz sahibi isimlerin kendilerinden başkalarını "mevalî" diye hor görmeye veya yok saymaya çalışmaları da onun tanınmamasına sebep olmuş olabilir.

İmam Mâtürîdî'nin az bilinmesinin sebepleri arasında Eş'arîler kadar siyasilerce desteklenmemesi ve eserlerinin resmi eğitim kurumlarında okutulmamasının yanında, Maliki ve Şafîilerin Eş'arîliği benimsemesi, Mâtürîdîliğin ise sadece Hanefîler

² Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fırlı, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017) s. 416.

tarafından kabul edilmesi sayılabilir. Bir diğerk sebep de, gelenek olarak Nizamiye medreselerini temel almalarından dolayı Osmanlı medreselerinde, her ne kadar Müslüman halk itikatta Mâtürîdî olduğunu söylese de, Eşarilerin akait kitaplarının okutulması ve buralarda yetişen âlimlerin İslam coğrafyasına gönderilmiş olmasıdır.

İmam Mâtürîdî pek çok eser telif etmiştir. Sadece kelim ile yetinmemiş fıkıh ve tefsire dair de eserler vermiştir.

a) Kelam ilmine dair telif ettiği eserler;

1) Kitabü't Tevhid

2) Kitabü'l Makalat

3) Kitabü'l-Usul

4) Er-Red ale'l-Karamita

5) Redü'l-usulî'l hamse li Ebi Muhammed el-Bahili

6) Reddü Evaili-l-edille li'l Ka'bi (Günümüze ulaşamamıştır.)

7) Reddü Tehzîbi'l-cedel li'l-Ka'bi

8) Reddü Vaidi'l-füssak li'l-Ka'bi

9) Reddü Kitabi'l-İmame li ba'dır-revafiz

10) Beyanü vehmi'l-Mu'tezile

b) Usul-i Fıkıha dair telif ettiği eserler;

1) Kitabu'l Cedel

2) Meahizu's-şera i

c) Tefsir ve Kur'an İlimleri;

1) Risale fima la yecuzü'l-vakfü fi'l-Kur'an

2) Te'vilatü'l-Kur'an³

İmam Mâtürîdî yalnızca eser telifi ile kalmamış pek çok öğrenci de yetiştirmiştir. Ebu Ahmed el-İyazi, Ebü-l Hasan Ali b. Said er-Rustufâğnî ve Abdülkerim b. Musa Pezdevî gibi âlimlerin yetişmesine katkısı olmuş, onlara kelim ve fıkıh öğretmiştir.⁴

2. Kitâbü't-Tevhîd

Mâtürîdî ulemasından Ebu'l Muin en-Nesefî ve Ebü'l Yüsr el-Pezdevî'nin *Kitâbü't-Tevhîd* ismiyle kaydettikleri bu eserin tek nüshası Cambridge Üniversitesi kütüphanesinde kayıtlıdır. Bu nüshaya dayanılarak Fethullah Huleyf tarafından uzunca bir mukaddime ilavesiyle neşredilmiştir. Huleyf neşri, tek nüshası bilinen eseri kolay ulaşılabilir hale getirmiştir ancak metnin doğru anlaşılması ve gerekli dipnotların konulması açısından başarılı olamamıştır. *Kitâbü't-Tevhîd*'in Hüseyin Sudi Erdoğan tarafından başarısız bir tercümesi de mevcuttur. Eser son olarak Bekir Topaloğlu ve

³ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016) s. 425.

⁴ Öz, a.g.e., s. 422.

Muhammed Aruçi tarafından neşredilmiş olup ayrıca Bekir Topaloğlu tarafından da Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Eserin İmam Mâtürîdî'ye aidiyeti konusunda bazı şüpheler vardır. Ancak Pezdevi ve Nesefî'nin kitabı İmam Mâtürîdî'ye nisbet ettikleri bilinmektedir. İmam Mâtürîdî'ye nisbeti konusunda şüphe bulunmayan *Te'vilatü'l-Kuran* ile *Kitâbü't-Tevhîd* arasında üslup, ifade, kelamı ilgilendiren hususlardaki konu, istidlal ve işleyiş birliği, genelde paragraf sonlarında yer alan dua ve zikir türünden cümlelerin her iki eserde de aynı lafızlarla ifade edilmesi bu iki eserin aynı kişi tarafından yazıldığına bir delildir.

İmam Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'de izlediği yol, plan, muhteva ve usul önceki ulemanın eserlerinden farklılıklar gösterir.⁵ Bilgi bahsine sistemli bir şekilde yer veren ilk isim O'dur.⁶ Kur'an-ı Kerim'in muhtevasına hâkim olan İmam Mâtürîdî'nin bu önemli meziyeti onun, eserinde konularla ilgili ayetleri sistemli bir şekilde vermesini sağlamıştır.⁷

İmam Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*'inde konuları değerlendirilirken genellikle başka mezhep veya dinlerin görüşlerini aktarıp sonrasında o görüşlere cevap vermeye çalışmıştır. Reddiyelerini sunduktan sonra da kendi görüşünü açıklamıştır. İmam Mâtürîdî'nin söz konusu eserde özellikle Mu'tezile hakkındaki sert dili dikkat çeker. Zaman zaman onlar hakkında ağır sözler ve neredeyse tekfire varan ifadeler de kullanmıştır. Ayrıca şunu da söylemek gerekir ki bu eserde tam anlamıyla bir sistemli anlatım yoktur, bu da eseri anlamayı zorlaştırmaktadır. Bunun sebebi de bu eserin mezhebin kurucu eseri olmasıdır.

⁵ Emine Yarımbaş, "Kitâbiyat: Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi," *İslâm Araştırmaları Dergisi* 7 (2002): s. 119.

⁶ Yarımbaş, a.g.m.: s. 120.

⁷ Yarımbaş, a.g.m.: s. 121.

Kitâbü't-Tevhîd'de başlıklar halinde bir bölümlenme mevcut değildir. Ancak eserin muhtevasını bir mukaddimeden sonra beş bölümde incelemek mümkündür. Dini konuları nakle ve akla dayanan deliller çerçevesinde öğrenmenin gereği vurgulanmıştır. Mukaddime durumundaki bölümde değer hükmü taşıyan bilgilerin elde edilme yolları üzerinde durulmuştur. Eserin birinci bölümü ilahiyat konularını içermektedir. Bu bölümde âlemin yaratılmışlığı, Allah'ın varlığı ve birliği, Allah'ın sıfatları, filleri, özel olarak kelimelerin sıfatı ve rü'yetullah konuları işlenmiştir. Bundan sonraki bahislerde tevhid ilkesini zedeleyen ve ona karşı çıkan görüş ve ekollerin eleştirisi yapılmış, düalistlere reddiyeler verilmiştir. İkinci bölüm nübüvvet bahislerine ayrılmıştır. Üçüncü bölüm kaza ve kadere ayrılan bölümdür. Kader problemini çeşitli yönleriyle ele alan İmam Mâtürîdî, başta Ka'bi olmak üzere Mu'tezile ve Cebriyye'yi eleştirmiştir. Dördüncü bölümdeyse ahiret bahisleri, günah işleyenlerin durumu, şefaât gibi konular yer almaktadır. Son bölümde ise iman kavramı üzerinde durulmuştur.

Kitâbü't-Tevhîd'de düalist inançlara ve Mu'tezilî telakkilere aşırıya kaçacak şekilde eleştiriler vardır. Bunun nedeni Maveraünnehir'de bu inanç ve akımların etkili olması olabilir.⁸

⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İSAM Yayınları, 2017), s. 32.

İKİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Günah Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı

Aslı itibariyle Farsça olan günah kelimesi, Arapça'da daha çok zenb, ma'siyet, cürm, hıyanet ve isyan kelimeleriyle karşılık bulur. Günah kavramını ifade etmek maksadıyla Kur'an-ı Kerim'in kullandığı sözcükler ise ism, zenb ve cünah kelimeleridir.⁹

'İsm' kelimesi yaya kalmak, ağır ve yavaş gitmek demektir. Terim manası ise "kişiyi hayırdan ve sevaptan uzaklaştıran davranış" demektir.¹⁰

'Zenb' kelimesi ise kuyruk anlamındaki "zeneb" kelimesinden gelir. "Zenub," uzun kuyruklu at, kulplu ve dolgun kova demektir. İstiare olarak nasip anlamında da kullanılmaktadır.¹¹ Zenb, "Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı fiil ve davranış, günah" demektir. Zenb, Kur'an-ı Kerim'de otuz yedi yerde geçer ve birçok hadis rivayetinde de yer alır.¹² Ancak Kur'an-ı Kerim onu da günah, ceza gerektiren suç olarak kullanmıştır. Bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: "Şu iyi bilinmeli ki haksızlığa sapanlar için geçmişteki benzerlerinin payı gibi bir ceza payı var! Şimdi onu benden acele istemesinler!"¹³

Genel manada Allah'a karşı işlenen günahları işaret eden 'ism' ve 'zenb' kelimeleri, "vahim ve tehlikeli olan her fiile itlak olunmaktadır".¹⁴ Nitekim ayet-i kerimede de şirk, haksız yere adam öldürme, zina yapma gibi büyük suç ve günahların

⁹ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, "Günah maddesi," VI/526.

¹⁰ Bekir Topaloğlu ve İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, "İsm maddesi," (Ankara: İSAM Yayınları, 2017.) s. 162.

¹¹ Ateş, a.g.e., "Günah maddesi," VI/526, 530.

¹² Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., "Zenb maddesi," s. 353.

¹³ 51/Zariyat, 59.

¹⁴ Ragıb el-İsfehani, *el-Müfredat*, "Zenb maddesi," çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), s. 181.

sonunda gelecek azaba esâm¹⁵, zulüm gibi haksız fiillerin sonunda gelecek azaba da zenub¹⁶ denilmiştir.

‘Cünah’ kelimesi, meyletmek anlamına gelen “ceneha” fiilinden türemiştir.¹⁷ Cünah kelimesi sözlükte, “yönelme, meyletme, eğilme, sapma, çıkma” anlamlarına gelir. Kuran-ı Kerimde fiil haliyle gelen “cenehu” kelimesi, düşmanlık etmekten vazgeçip barışa yanaşmak anlamında kullanılmıştır.¹⁸ Barışa yanaşmak anlamında kullanılan bu fiilin bilinçli bir tercihi ifade etmek için kullanıldığı açıktır. Dolayısıyla, ceneha fiilinin ismi masdarı olan cünah kelimesi ise, Kuran-ı Kerim’de, kişinin iradi olarak haktan uzaklaşıp başka bir yöne yaklaşmasına sebep olacak fiillerin tümüne verilen bir isimdir.¹⁹ Cünah kavramı Kuran-ı Kerim’de, masdar haliyle yirmi beş yerde geçer,²⁰ daha çok insani ilişkilerle ilgili kullanılmış olup,²¹ iradi ve şuurlu bir eylemi ifade etmektedir.²²

Günah kavramı, terimsel anlamda kişinin haktan uzaklaşmasına sebep verecek, Allah’ın emir ve yasaklarına aykırı olan her türlü davranışı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır; “İlahi emir ve yasaklara aykırı davranma, doğrudan ayrılıp hataya yönelme” manalarını içermektedir. Yüce Allah’ın yasaklamış olduğu içki içmek, hırsızlık yapmak, zina etmek gibi davranışları yapmak günah kapsamına girdiği gibi,

¹⁵ 25/Furkan, 68.

¹⁶ 51/Zariyat, 59.

¹⁷ el-İsfehani, a.g.e., “cenaha,” s. 347.

¹⁸ “ان جنحوا للسلم فاجنح...” (Eğer, onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş...) (8/el-Enfal, 61).

¹⁹ el-İsfehani, a.g.e., “Ceneha”, s. 347.

²⁰ Masdar olarak geçen ayetlerden bazıları; 2/Bakara, 229, 230; 24/Nur, 61.

²¹ Adil Bebek, “Günah,” DİA, c. 14, s. 283.

²² Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, (Konya: Hibaş Yayınevi, 1984) s. 33.

kişinin Yüce Allah'ın emrettiği namaz, oruç gibi ibadetleri yapmaktan kaçınması da günah kapsamına dâhil edilmektedir.²³

Şah Veliyyullah Dihlevî (ö. 1176/1763), Hücetullahî'l-Baliğa isimli eserinde günahı şöyle tanımlar: “Günah, insanın şeytana uyararak yaptığı ve arzusunda fani olduğu, dünyada ve ahirette cezasını çektiği; bütün mükemmellikleri fesada uğratan, Allah'a inkıyadı engelleyen ve Allah ile kul arasındaki perdeyi kuvvetlendiren her fiildir.”

Doğrudan Kur'an'ın günah tanımına bakmaya yönelip ilgili ayetlerin genelinden bir tarif yakalamaya çalışırsak şunu söyleyebiliriz: Günah, meşruiyetini Allah'ın varlığından alan her şeye saldırma ve gayri meşru olma keyfiyetini yine Allah'tan alan her şeyi yapmadır. Bu ise Allah tarafından yap denilenleri yapmamak, yapma denilenleri ise yapmaktır.²⁴

Hadis külliyyatı incelendiğinde de günahın tarifi ve tanımına dair hadisler karşımıza çıkmaktadır. Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.)'e günah ve sevap/iyilik hakkında sorulduğunda onun şöyle buyurduğu rivayet edilir: “İyilik, nefsinin kendisine ısındığı, kalbinin mutmeim olduğu; huzura erdiği şeydir ve de ahlakın güzel olmasıdır. Günah ise, kalbini, nefsini ve vicdanını rahatsız eden, tırmalayan ve insanların duyup öğrenmesinden hoşlanmadığın şeydir.”²⁵

²³ Kılıç, a.g.e., s. 33.

²⁴ Kılıç, a.g.e., s. 32-33.

²⁵ Müslim, “Bir”, 5; Tirmizi, “Zühd”, 52; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 162, 227.

Özetle günah kavramı, Allah'ın koyduğu hükümlere aykırı davranan ve bunun karşılığı olarak dünyada ve ahirette manevi ve maddi bazı yaptırımlara/cezalara konu olan her türlü davranışı kapsamaktadır.²⁶

2. Büyük Günah Kavramı

Kebîre, sözlükte “maddî veya mânevî bakımdan büyük olmak” anlamına gelen *kebr* (*kiber*) kökünden türemiş bir isimdir. Büyük günah anlamında kullanılan “*kebîre*”, farklı tanımlarının ortak noktaları dikkate alınıp “dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen davranış, büyük günah” şeklinde tanımlanabilir.²⁷ Bunun haricinde kalan diğer kötü davranışlara ise küçük günah/sağîre denir.²⁸

Seyyid Şerif el-Cürcanî (ö. 816/1413) büyük günahı “dünya ve ahirette kesin delillerle cezalandırılması gereken mutlak haramlar” şeklinde tanımlamıştır.²⁹ Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. m. 1942) ise “üzerine tehdit gerçekleşen veya haddi, şer’î cezayı gerektiren yahut açıkça yasaklanmış olan günahlar” şeklinde tarif eder.³⁰

Günah kavramı, büyük günah (*kebîre*) ve küçük günah (*sağîre*) olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu ayrımı bizzat Kur’an-ı Kerim’den öğrenmekteyiz. Nitekim Nisa suresinde Yüce Allah şöyle buyurur: “Eğer size yasaklanan büyük günahlardan

²⁶ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, “Günah”, (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), s. 148.

²⁷ Adil Bebek, “Kebire”, *DİA*, c. 25, s. 163; Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., “Kebîre maddesi,” s. 180.

²⁸ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., “Kebîre maddesi,” s. 180.

²⁹ Seyyid Şerif el-Cürcani, *et-Ta’rifât*, Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1995, s. 183.

³⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (sad.: İsmail Karaçam ve diğerleri), İstanbul: Azim Dağıtım, ty., c. 7, s. 29.

kaçırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.”³¹ Gazali (ö. 505/1111), Kur’an-ı Kerim’de geçen bu ve buna benzer ayetler³² üzerine şu yorumu yapar; Küçük günahlarla büyük günahların arasında fark olduğunu kabul etmemek uygun olmaz... Çünkü bizim dinden öğrendiğimize göre bir günaha bazen büyük, bazen da küçük denilmektedir. Zira günahlar şahıslara ve durumlara göre farklılık gösterirler.³³

Günah olarak kabul edilen kötü fiillerin gerçekleştirildiği koşullar, ortam ve sebepler göz önüne alındığında küçük günah, büyük günah ayrımı yapmak daha uygun görülmektedir.

Bu noktada asıl aydınlatılması gereken husus, iki çeşit günah grubuna hangi fiillerin dâhil olup olmadığıdır. İslam âlimleri ayetler ve hadisler ışığında günahları küçük günahlar ve büyük günahlar şeklinde ikiye ayırmışlar; ayet ve hadislerin kesin olarak yasakladığı, işleyene dünyada ceza gerektiren, ahirette de cezalandırılmalarına sebep olan günahları büyük günahlar kategorisinde değerlendirmişlerdir. Büyük günahlar dışında kalan günahları yani hakkında bir ceza bulunmayan, dolayısıyla işleyeni için cehennem ateşi tehdidi bulunmayan günahları ise küçük günahlar olarak nitelendirmişlerdir.³⁴ Bazı âlimler büyük günahı, kişiyi Allah’a asi kılan her türlü günah olarak tanımlarken; bazı âlimlerse, zatı itibarıyla günahları büyük küçük olarak ayırmayıp, büyük günahı kişinin yapmakta ısrar ettiği günahtır diye tanımlamışlardır.³⁵

³¹ 4/Nisa, 31.

³² 18/Kehf, 49; 54/Kamer, 53; 42/Şura, 37; 53/Necm, 32.

³³ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazali, *İhya-u Ulumi'd-Din*, c. 5, s. 21, (Mısır, 1968.)

³⁴ Müstansır Mir, *Kur'anî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*, çev. Murat Çiftkaya, (İstanbul: İnkılab Yayınları, 1996), s. 38.

³⁵ Nureddin es-Sabuni, *Maturidiyye Akaidi (el-Bidaye fi Usulid-din Tercümesi)*, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2015), s. 165.

Muhaddis ve müfessir İbn Salah (ö. 643/1245), Fetava-i İbn Salah'ta büyük günahı, "kendisine büyük ismi verilecek kadar büyük olan her günah kebirdir" genellemesini yaparak tanımlar. Büyük günah, yerine getirilmesi vacip olarak Allah Teâlâ tarafından bildirilen emirleri ihlal etmek, yasaklara meyletmek ve Allah'ın emirlerine karşı isyan edip itaatsizlik göstermektir.³⁶ İbn Mes'ud'a (ö. 32/652-53) göre de kebâir, Allah Teâlâ'nın Nisa suresinin 1-31. ayetleri arasında nehyettikleridir.³⁷

Kadı Abdülcebbar'a (ö. 415/1025) göre hangi günahın küçük olduğunu belirtmek, kişiyi günah işlemeye teşvik edeceği için Yüce Allah için caiz olmaz.³⁸ Nureddin es-Sabunî (ö. 580/1184), günahların zâtı bakımdan büyük ve küçük olarak vasıflanamayacağını, bir günahın dindeki yerinin diğer günahlara izafe edilerek tespit edilebileceğini belirtmiştir.³⁹

Büyük günah şirk hariç kul hakkına giren günahlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde, Allah'a şirk koşmak, Müslüman anne babaya asi olmak, yalan söz, yalan şahitlik, haksız yere adam öldürmek, cana kıymak, sihir-büyü yapmak, faiz ve yetim malı yemek, savaştan kaçmak, temiz kadınlara kötülük isnat etmek, Beytu'l-Haram'da günahı helâl saymak, kişinin ana ve babasına sövmesi büyük günahlardan sayılır.⁴⁰

³⁶ Kılıç, a.g.e., s. 323; Ateş, a.g.e., "Fuhuş maddesi," c. 6, s. 298.

³⁷ Kılıç, a.g.e., s. 323.

³⁸ Kâdı Abdülcebbar, Şerhu'l Usuli-l Hamse, çev. İlyas Çelebi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), c. 2, s. 526.

³⁹ es-Sabuni, a.g.e., s. 165.

⁴⁰ Buhâri, "Vesâya" 23; Müslim, "imân" 36; Ebû Davûd, "Vasâya" 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELAM İLMİNDE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

1. İslam Mezheplerinde Büyük Günah Meselesi

1.1. Harici Fırkaların Büyük Günah Görüşü

Haricilerin büyük günah hakkındaki görüşlerini sunmadan önce şunu söylemeliyiz ki, onlar günah kavramını küçük günah ve büyük günah olarak iki başlıkta görmezler. Onlara göre tek çeşit günah vardır, o da büyük günahdır. Onlar küçük günah olgusunu kabul etmezler. Onlara göre Allah'a itaatsizlik ve isyan manasına gelen günahın küçüğü büyüğü olmaz.⁴¹

Muhakkime-i Ūlâ, her türlü günahı işleyeni tekfir etmiş ve yaratıcının emirlerine uymayıp isyan edenin günah işleyenin kâfir olduğunu söylemişlerdir. Ezarika ve Sufriyye fırkaları ise büyük günah işleyenlerin Allah'a ortak koştukları yani müşrik oldukları görüşünü savunurlar. Ayrıca Haricilerden bazıları da büyük günah işleyeni kâfir yahut müşrik saymayıp münafik olarak isimlendirmişlerdir.⁴²

Diğer Harici fırkalar arasında küçük farklar olmakla birlikte, genel harici görüşü, büyük günah işleyenlerin kâfir olduğu ve ebedi olarak cehennemde kalacaklarıdır. Onlara göre Yüce Allah'ın büyük günah işleyenleri affetmesi -Allah için- caiz değildir. Çünkü Allah onları cehenneme koymakla tehdit etmiştir. Şayet onları affederse -hâşâ- Allah kendini yalanlamış olur.

1.2. Mürcie'nin Büyük Günah Görüşü

Abdullah b. Ömer, Hariciler'in büyük günah işleyenleri tekfir etmesine karşı çıkmış, büyük günah/kebîre işleyen günahkârların durumunu Allah'a bırakarak ilk

⁴¹ Kılıç, a.g.e., s. 324.

⁴² Watt, a.g.e., s. 86.

Mürçii fikirlerin oluşmasına zemin hazırlamış ve katkı sunmuştur.⁴³ Mürcie'nin bir mezhep olarak teşekkülü, büyük günah işleyen herkesin durumunu Allah'a bırakılması görüşüyle başlamıştır.⁴⁴ Mürcie'nin ilk dönemindeki isimler büyük günah işleyenler hakkındaki aşırı görüşlerin siyasi sebeplerle ortaya çıktığı görüşündeydiler.⁴⁵ Mürcie, büyük günah sahibinin dünyadayken cennetlik veya cehennemlik olduğu hakkında hüküm verilemeyeceğini, hükmün kıyamet gününe bırakılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁶ Onlar büyük günah işleyenin cezasının belirlenmesinden sakınmışlar ve kararı doğrudan Allah'a bırakmışlardır.⁴⁷ İlk dönem Mürçii isimler Hariciler'in bölücü yaklaşımlarına karşı çıkmışlardır ve İslam ümmetinin birlik ve beraberliğini koruyup kollamaya çalışmışlardır. Mürcie, Hariciler tarafından büyük günah işleyenlere izin veriyor olarak görüldüklerinden ahlaksızlıkla suçlanmışlardır.⁴⁸

1.3. Mu'tezile'nin Büyük Günah Görüşü

Büyük günah işleyen kimse, Mu'tezile'nin kurucusu olarak kabul edilen Vasıl b. Ata'ya (ö. 131/748) göre iyi, güzel, hayırlı hasletleri kendisinde toplamadığı için mümin ismini alamaz. Ancak hayırlı amellerde de bulunduğu için kâfir olarak da anılamaz. Büyük günahlardan tövbe etmeden ölürse kâfirlerden daha az azap göreceği cehennemde ebedî kalır.⁴⁹

⁴³ Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), s. 54-56.

⁴⁴ Kutlu, a.g.e., s.61.

⁴⁵ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*. çev. Hasan Karayaka ve Kerim Aytakin, (İstanbul: Hisar Yayınları, ty.), s.150.

⁴⁶ Ebu Zehra, a.g.e., s. 150.

⁴⁷ Abdülhamid, İrfan. *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*. çev. Saim Yeprem, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1994) s. 106.

⁴⁸ Watt, a.g.e., s. 155-156.

⁴⁹ Abdülhamid, a.g.e., s. 107; Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi*, (İstanbul: Damla Yayınları, 1996), s. 272.

Mu'tezile'den bazı isimler günahları küçük günah ve büyük günah olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Büyük günahları da, küfür olan ve olmayan şeklinde iki kısma ayırmışlardır.⁵⁰ İmam Eş'ari'ye (ö. 324/935-36) göre Mu'tezile'de küçük günah ve büyük günah tanımında şu görüşler mevcuttur: Bunların ilki, hakkında va'd bulunan günahın büyük, va'd bulunmayan günahın küçük olduğudur. İkincisi, hakkında va'd bulunan günah büyük olduğu gibi, büyük günah gibi büyük olan her günah da büyüktür. Üçüncüsü, hakkında va'd bulunmayan her günah, küçük de olabilir, büyük de olabilir. Dördüncüsü ise, Cafer b. Mübeşşir'in (ö. 234/848-49) dediği gibi, kasten yapılan her günahın büyük olduğudur.⁵¹

1.4. Şia'nın Büyük Günah Görüşü

Şia'nın Zeydiyye ve İmamiyye fırkaları büyük günah meselesindeki görüşlerinde birbirlerinden ayrılırlar. Zeydiyye'nin kurucusu olarak kabul edilen Zeyd b. Ali b. Hüseyin (ö. 122/740), arkadaşı olan Vasil b. Ata'dan (ö. 131/748) bu hususta etkilenmiş gözükmektedir. Zeyd b. Ali, büyük günah işleyenin mümin olarak isimlendirilemeyeceği görüşünü savunmakla beraber onun kâfir olarak da sayılmayacağı görüşündedir.

Zeydiyye, Mu'tezile ve Hariciler ile aynı görüşü paylaşarak büyük günah işleyenin tövbe etmemesi halinde ebedi olarak cehennemde kalacağı görüşünü savunur.⁵² Onlara göre herhangi bir gûnahta ısrar küfürdür.⁵³ Zeydiyye'nin bazı

⁵⁰ Ebu'l-Hasan Eş'ari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, çev. Mehmet Dalkılıç ve Ömer Aydın, (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), s. 223-224.

⁵¹ Eş'ari, a.g.e., s. 224.

⁵² Ethem Ruhi Fiğlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996), s. 128.

⁵³ Eş'ari, a.g.e., s.118.

firkaları, din olarak İslam üzere olup büyük günah işleyen kimselerin ebedi olarak cehennemde kalacağı görüşündedirler.

İmamiyye'den bir grup her büyük günah işleyenin ebedî olarak cehennemde kalacağı görüşündedir. Diğer bir grup ise bunların cehenneme girseler dahi sonradan oradan çıkarılacaklarını savunurlar.⁵⁴

İmamiyye fırkasına mensup Molla Muhammed Emin b. Muhammed Şerif Esterabadi (ö. 1033), "Kul, Allah'ın nehyetmiş olduğu büyük günaha irtikab ettiğinde, imandan çıkar ve tevbe ettiğindeyse tekrar girer. Allah'ın helalini haram, haramını da helal kıldığında da, tamamıyla imandan çıkmış olur" der. Kaşanî (ö. 1091/1670) de büyük günah işlemiş bir Müslümanın ebedi olarak cehennemde kalmayacağını, çünkü Allah'ın şirk koşmak haricindeki tüm günahları bağışlayacağını söyler.

1.5. Ehl-i Sünnet'in Büyük Günah Görüşü

Ehl-i sünnet âlimleri tövbe etsin etmesin büyük günah işleyen kimsenin ebedi olarak cehennemde kalmayacağı görüşünde birleşirler. İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) büyük günah işleyenin durumuyla alakalı olarak, onun işlediği günahı helal kabul etmedikçe iman dairesinden çıkmayacağını söyler. Böyle kimselerin mümin olduklarını ancak işledikleri büyük günah sebebiyle fâsık mümin olduklarını belirtir.⁵⁵ Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ebzat*'ta da şöyle der: "Büyük günah işleyen kimse zalim mümindir, kâfir ve münafik değildir."⁵⁶ Büyük günah işleyenin affedilme imkânı konusunda da Ebû Hanîfe, "Allah'ın şirk dışında bütün günahları bağışlaması mümkündür" der.⁵⁷ Çünkü

⁵⁴ Eş'ari, a.g.e., s. 77.

⁵⁵ Beyazîzâde Ahmed Efendi, *el-Usûlü'l Münîfe li'l İmam Ebî Hanîfe* (Ebû Hanîfe'nin İtikadî Görüşleri), çev. İlyas Çelebi, (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2017), s. 134.

⁵⁶ Beyazîzâde, a.g.e., s. 137.

⁵⁷ Beyazîzâde, a.g.e., s. 141.

Kur'an-ı Kerim'de "Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimseler için bağışlar..." buyrulur.⁵⁸

Selefiyye, Haricilerin ve Mu'tezile'nin görüşünü reddetmiştir. Onlar, büyük günah işleyenleri tekfir etmezler ve büyük günah işleyen kimselerin İslam üzere oluşunu kabul ederler.

Eş'ariyye, büyük günah işleyenin durumunu Allah'a bırakır. İmam Eş'ari (ö. 324/935-36), "Allah'ı birleyen ve doğru yoldan ayrılan günahkâr bir mümin, Allah'ın iradesine havale edilmiştir. Allah, dilerse onu affedip cennetine koyar, dilerse yoldan çıkmasından dolayı onu cezalandırır fakat daha sonra yine cennetine koyar."⁵⁹

Mâtürîdiyye mezhebine göre büyük günah/kebîre işleyen ebedî olarak cehennemde kalmaz. Onun durumu Allah Teâlâ'ya bırakılmıştır. O, isterse affeder, isterse günahı kadar cezalandırıp sonrasında cennete koyar.⁶⁰

⁵⁸ Beyazîzâde, a.g.e., s. 141., 4/Nisa, 116.

⁵⁹ Ebu Zehra, a.g.e., s. 207-208.

⁶⁰ Ebu Zehra, a.g.e., s. 230-231.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTÜRÎDÎ'DE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

1. İmam Mâtürîdî’de Büyük Günah Meselesi

İmam Mâtürîdî, akaid konularında İmam Ebû Hanîfe’nin yolunu takip etmiştir. İmam Mâtürîdî’nin kelam metodunda aklın büyük ve önemli bir yeri vardır. O, akılla nakil arasında bir denge kurmuş ve dini tam manasıyla anlayabilmek için akla güvenmek gerektiğini kabul etmiştir.⁶¹ Bu yaklaşımdan dolayı İmam Mâtürîdî’nin görüşlerinin Ebû Hanîfe’nin görüşlerinin izahı olduğu ifade edilmiştir.⁶²

İmam Mâtürîdî, diğer İslam kelamcıları gibi günahları küçük ve büyük olarak ikiye ayırır. O, bu tasnifinde çokça işlenen küçük günahları da büyük günahlardan sayar. İmam Mâtürîdî küçük günah, büyük günah ayırımına itikadî açıdan bakmaktadır.⁶³ Ayrıca İmam Mâtürîdî, küfrün cezasının nakli ve akli delillerle açık olarak cehennemde ebedi olarak kalmak olduğunu söyler.

İmam Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*’de büyük günah meselesini ele alırken önce İslam âlimlerinin günahların dindeki yeri ve bu günahları işleyen kimselerin dindeki konularının ne olduğu hakkında çeşitli görüşlerinin olduğunu belirtir⁶⁴ ve küçük günah, büyük günah hakkında ileri sürülen farklı görüşleri sıralar. O, temelde İslam âlimlerinin bir kısmının günahların tümünü büyük küçük demeden aynı konum içinde ele aldıklarını, diğer kısımdaki âlimlerin ise günahları büyük günah-küçük günah ayırımına tabi tuttıklarını söyler.⁶⁵

İmam Mâtürîdî, günahların büyük günah ve küçük günah olarak iki gruba ayrıldığını söyleyip delillerini sunduktan sonra “Allah kendisine ortak koşulmasını asla

⁶¹ Ebu Zehra, a.g.e., s. 219.

⁶² Ebu Zehra, a.g.e., s. 214-216, 231.

⁶³ Adil Bebek, *Matürîdî’de Günah Problemi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), s. 100.

⁶⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, s. 617.

⁶⁵ Mâtürîdî, a.g.e., s. 617-621.

bağışlamaz, bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek ifira etmiş olur"⁶⁶ ayetini delil göstererek büyük günahların da kendi içinde iki kısım olduğunu belirtir.⁶⁷ Ayette açıkça zikredildiği gibi şirk, bağışlanmayan büyük günahdır. Şirkin dışındaki tüm büyük günahlar kulun tövbe etmesiyle bağışlanabilir.

İmam Mâtürîdî, "Bil ki, Allah'tan başka tanrı yoktur. Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah'tan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağını Allah bilir"⁶⁸ ayetini delil göstererek büyük günah işleyen kimseye şirk kavramını nispet etmeyi muhal görür.⁶⁹ Zira şirk koşan biri için Hz. Peygamberin Allah'tan bağışlanma dilemesi, "Müşriklerin cehennemlik oldukları müminler nezdinde açıklık kazandıktan sonra, akraba bile olsalar peygamber de müminler de onların bağışlanmalarını dileyemezler"⁷⁰ ayetiyle yasaklanmıştır.⁷¹ O halde buradan çıkan netice şudur ki şirk, bağışlanacak büyük günahlardan ayrı bir yeredir.

Ve yine İmam Mâtürîdî nifakın da şirkle aynı kısımdan olduğunu söyleyerek Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de "Arap kabilelerinden savaşa katılmayanlar sana, gönüllerinde olmayanı dillerinin ucuyla söyleyerek, "Bizi mallarımız ve ailelerimiz alkoydu, bu yüzden Allah'ın bizi bağışlamasını iste" diyecekler. Onlara şöyle de: "Size bir zarar gelmesini isterse veya size iyilik etmeyi murat ederse, sizin için Allah'a karşı herhangi bir şey yapmaya kimin gücü yeter? Hayır! Allah bütün yaptıklarınızı

⁶⁶ 4/Nisa, 48.

⁶⁷ Mâtürîdî, a.g.e., s. 620.

⁶⁸ 47/Muhammed, 19.

⁶⁹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 621.

⁷⁰ 9/Tevbe, 113.

⁷¹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 621

bilmektedir.”⁷², “Bağışlanmaları için Allah’a dua etmişsin veya etmemişsin onlar için birdir. Allah onları asla bağışlamayacaktır. Şüphesiz Allah günaha saplananları doğruya erdirmez.”⁷³ ve “Onların arasından ölen birinin namazını sakın kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler.”⁷⁴ ayetleriyle Hz. Peygamberi münafıklar için bağışlanma dilemekten men etmiş olduğunu söylemiştir.⁷⁵

İmam Mâtürîdî, “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.”⁷⁶ ayetini de delil göstererek, kişide imanın mevcudiyeti şartıyla gerek küçük gerek büyük günahlar işlense de yapılan iyiliklere karşılık mükâfatın verileceğini söyler.⁷⁷

İmam Mâtürîdî’nin *Kitâbü’t-Tevhîd* adlı eserinde büyük günah meselesinde ele aldığı bir diğer husus, büyük günah işleyen kimseler hakkında İslam âlimlerinin muhtelif görüşleridir. İmam Mâtürîdî, büyük günah işleyenleri bazı âlimlerin kâfir, bazılarının müşrik, bazılarının ne mümin ne kâfir, bazılarının münafik ve bazılarının da -müminlik vasfını korumakla birlikte- fâsık olarak nitelendirdiğini söyler. Buna ek olarak o, bir kısım âlimlerin de büyük günah işleyenin yine de mümin olarak kaldığını vurguladıklarını ifade etmiştir.⁷⁸ Sonrasında İmam Mâtürîdî, büyük günah işleyen kimseyi sırasıyla kâfir,⁷⁹ münafik⁸⁰ ve fâsık⁸¹ olarak niteleyen grupların ve âlimlerin

⁷² 48/Fetih, 11.

⁷³ 63/Münafikun, 6.

⁷⁴ 9/Tevbe, 84.

⁷⁵ Mâtürîdî, a.g.e., s. 621-623.

⁷⁶ 99/Zilzâl, 7-8.

⁷⁷ Mâtürîdî, a.g.e., s. 624-625.

⁷⁸ Mâtürîdî, a.g.e., s. 628.

⁷⁹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 629.

⁸⁰ Mâtürîdî, a.g.e., s. 632.

⁸¹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 633.

görüşlerini sunup bunlar üzerine değerlendirmelerde bulunur ve onların iddialarını akli ve nakli delillerle çürütür. Ardından O, şöyle der: “Allah’tan yardım dileyerek deriz ki sözü edilen gruplar -kendi aralarında farklı bazı telakkilere sahip olmalarıyla birlikte- azap cezasına müminlerin dâhil olmadığı noktasında ittifak etmişlerdir.”⁸²

İmam Mâtürîdî, imanın hem örf hem de naklî delil yönünden tasdik demek olduğunu belirtir ve büyük günah işleyen kimsenin hiçbir konuda Allah’ı tekzip etmediğini söyler. Küfür ise Allah’ı herhangi bir yönden tekzip demektir. O halde anlaşılabilir ki, büyük günah işleyen kişi müminlikten çıkmaz.⁸³

İmam Mâtürîdî, Mu’tezile’nin “büyük günah işleyen kimse ne kâfir ne de mümin olarak adlandırılmaz” görüşüne şu şekilde karşı çıkar: Yüce Allah, tüm insanları dünya ve ahiret hükümleri çerçevesinde mümin ve kâfir olarak ikiye ayırır. Mu’tezile ise bu ikili ayrımı üçe çıkararak Allah Teâlâ’nın belirlediği sınırların dışına çıkar.⁸⁴

Ümmetin âlimleri büyük günah işleyen kimsenin şirk, küfür veya İslam vasıflarından birini taşıdığı noktasında ittifak etmişlerdir. Buna delilleri ise kitap ve sünnettir -ki bunu kimsede şüphe bırakmayacak incelikte yapmışlardır-. O halde bu üçlü vasıflandırmayı inkâr eden kimse ulemayı hiçe saymış olur.⁸⁵ Ayrıca İmam Mâtürîdî, bu üçlü vasıflandırmayı yapanların bid’at icat etmiş olduklarını söyler.⁸⁶ Kur’an-ı Kerim’in

⁸² Mâtürîdî, a.g.e., s. 634.

⁸³ Mâtürîdî, a.g.e., s. 638.

⁸⁴ Mâtürîdî, a.g.e., s. 641-643.

⁸⁵ Mâtürîdî, a.g.e., s. 643.

⁸⁶ Mâtürîdî, a.g.e., s. 672.

ikili sınıflandırmasının dışına çıkan kimse, kendi düşüncesini nassın alternatifi yaparak büyük bir hata işlemiş ve İslam müntesiplerinin gazabını üzerine çekmiştir.⁸⁷

Kur'an-ı Kerim'in büyük günah küçük günah ayrımı ve büyük günah işleyen kimsenin durumuna delil olarak öne sürülen ayetler eksene alındığında İmam Mâtürîdî, şirkin ancak tövbe ile bağışlanabileceğini, diğer günahların ise Yüce Allah'ın lütf-u keremiyle affedilebilir yahut kişinin işlediği sevaplar sayesinde örtülür olduğunu söyler.⁸⁸

İmam Mâtürîdî, dini vazifelerini ifâ etmeyen kişinin, onun bunları İslam'dan saymadığına delil olarak gösterilemeyeceğini söyler. Şayet bir zümre bunu delil olarak sayarsa bu istidlal çarpık ve yanlışır. Dini vazifelerin terki müminin zihni kararlılığının tersine döndüğünü göstermez, önceki kabulü devam eder. İman etmiş kişi de büyük günah işlerse önce yaptığı şeyi yani imanı inkâr etmiş olmaz. Çünkü Yüce Allah, kişiye işlediği günahı irtikâp etmeden evvel ona iman vasfını nispet etmiş, küfür vasfını da ondan kaldırmıştır. Şüphesiz, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde geçen temel ilkelere inanan kimse Allah Teâlâ'nın beyanı ve ümmetin ittifakı ile mümindir.⁸⁹

İmam Mâtürîdî, büyük günah işleyen kimsenin imanının ortadan kalkmadığını yani kâfir olmadığını, ceza gerektiren filleri işleyenlerde imanın devam ettiğini şu ayet-i kerimeyle delillendirir: “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onlara

⁸⁷ Mâtürîdî, a.g.e., s. 673.

⁸⁸ Mâtürîdî, a.g.e., s. 645.

⁸⁹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 648-654.

uygulanan cezaya tanık olsun.”⁹⁰ Bu ayette de görüldüğü gibi dinin koyduğu had ve kısas cezaları günahların kefareti olarak kabul görülmüştür.⁹¹

Bazı mezheplerin fâsik olarak adlandırdığı kimselerin namaz kılıp oruç tutmaları onların din üzerine olduklarına delildir. Çünkü namaz ve oruç iman sayesinde caiz olur; iman sahibi olmayan kişi bu ibadetlerden sorumlu olmaz. Büyük günah işleyen kimse şayet mümin olmasaydı bunlar onun için gerekli sayılmazdı ve hatta namazı ve orucu terk etmekten dolayı sorumlu olmazdı.⁹²

İmam Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'de büyük günah meselesinde ele aldığı bir başka konuya azabı ebedî olan ve olmayan günahları birbirinden ayırt etme mevzuudur. O, ebedî olarak cehennemde kalışın şirkin dışındaki günahlar için geçerli olmadığını söyler ve bu görüşü delilleriyle açıklar.⁹³ Bu delillerden biri şudur: Büyük günah işleyenin günahıyla beraber yaptığı iyilikler de mevcuttur. Kâfirin ise hiçbir iyiliği yoktur. Şayet büyük günah işleyen kimseye ebedî olarak cehennemde kalma cezası -yani kâfirle eşdeğer bir ceza- verilirse o, işlediği gûnahtan daha büyük bir cezaya çarptırılmış olur ve bu hikmet sınırını aşar, şüphesiz Yüce Allah bundan münezzehtir.⁹⁴ Ancak büyük günah işleyenler günahlarının büyüklüğü kadar azaba çarptırılırlarsa bu, hikmet bakımından adlin gereği sayılır.⁹⁵ Bir başka delil ise büyük günahlara karşılık dünyada uygulanan cezaların bu günahların kefareti olduğudur. Kâfirin küfrünün ise dünyada cezası yoktur. O halde kâfir ve büyük günah işleyen

⁹⁰ 24/Nur, 2.

⁹¹ Mâtürîdî, a.g.e., s. 670-671.

⁹² Mâtürîdî, a.g.e., s. 687.

⁹³ Mâtürîdî, a.g.e., s. 687-694.

⁹⁴ Mâtürîdî, a.g.e., s. 688-689.

⁹⁵ Mâtürîdî, a.g.e., s. 700.

kimsenin cezaları nasıl ahirette aynı olabilir? Bu sebeple küfrün cezası ebedî iken büyük günahların cezasıysa sınırlıdır.⁹⁶

Bu bölümde İmam Mâtürîdî'nin parçalar halinde zikrettiğimiz görüşlerini şu şekilde toparlayabiliriz. İmam Mâtürîdî'ye göre büyük günah işleyenler imanlarını kaybetmezler, yani büyük günah/kebîre işlemek kişiyi imandan çıkarmaz. Yüce Allah şirk işleyeni affetmez, onun dışındaki günah sahiplerini dilerse bağışlayabilir.

Büyük günah işleyen kişi tövbe etmeden vefat ederse cehennemde ebedî olarak kalmaz. Allah Teâlâ, o kişiyi cehennemde cezalandırdıktan sonra cennetine alır. Küfrün karşılığı ebedî cehennem iken bir müminin büyük günah işlemesinin cezası nasıl bunun aynısı olabilir? Şüphesiz bu durum Yüce Allah'ın adaletine aykırıdır. İmam Mâtürîdî'ye göre büyük günah sahipleri günahları kadar azaba çarptırılırlarsa hikmet açısından adaletin gereği sayılır.

İmam Mâtürîdî'ye göre şirk hariç tüm günahlara şefaât vardır. Dolayısıyla büyük günah sahiplerine de mümin oldukları için şefaât vardır. O kimseler tüm iman esaslarına iman ettiklerine göre ahirette şefaate nail olabilirler.

İmam Mâtürîdî, büyük günah işleyenin kâfir olmadığına, bir insanda küfür ile imanın bir arada bulunmayacağı görüşüne ulaşmıştır. Şayet bir insanda birbirinden farklı iki özellik olacaksa bunlar hem mümin olma, hem de günahkâr olma gibi özelliklerdir. Ehl-i Sünnet kelamcılarının onun döneminden sonra da savundukları gibi şirk dışındaki başka bir günahın küfrü gerektirmeyeceğine dair akfî ve Kur'anî delillerin temelini atan İmam Mâtürîdî olmuştur. Yani büyük günah işleyen kişi günahkâr

⁹⁶ Mâtürîdî, a.g.e., s. 689.

mümindir. Ahirette Yüce Allah, mümin kulunun cezasını verir yahut dilerse affeder. Ancak iman etmiş olduğu için sonunda cennete girer.

Çalışmamızı İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin şu sözüyle tamamlayalım: Bizim kanaatimiz ve ulaşabildiğimiz en güzel fikir budur. Bundan daha iyisini bulan olursa şüphe yok ki doğru olan onun fikridir.

SONUÇ

Kelam ilminin mühim konularından olan büyük günah meselesi, Sıffin Savaşı'nda iki Müslüman tarafın karşı karşıya gelmesiyle problem olarak ortaya çıkmıştır. Bu savaşta pek çok Müslümanın kanı akıtılmış ve bunun neticesinde öldüren ve öldürülenin durumu üzerine, iki tarafın da büyük günah işlediğini, dolayısıyla dinden çıktığını savunan Hariciler ortaya çıkmıştır. Haricilerin ortaya attığı bu ağır hükme karşılık zamanla karşıt görüşleri savunan farklı mezhepler ortaya çıkmıştır: Büyük günahın Müslümana hiçbir zarar vermediğini söyleyen Mürcie, büyük günah işleyenleri imanla küfür arasında bir yere koyup fâsık olarak kabul eden Mu'tezile gibi. İmam Ebû Hanîfe ve onun yolunu izleyen ve Ehl-i Sünnet kelamının temel direklerinden biri olan İmam Mâtürîdî, bu konuda yeni bir yaklaşım ortaya koyarak bu önemli meseleye çözüm getirmiştir.

İmam Mâtürîdî, İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin iman-amel konusundaki görüşlerini sistemleştirmiştir. O, en önemli kelam metinlerinden sayılan eseri *Kitâbü't-Tevhîd*'de Mâtürîdîliğin temel itikadî esaslarını ortaya koymuştur.

İmam Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*'de büyük günahlar ve bunları işleyenlerin durumları meselesini ele aldığı kısımda, iman ettiği halde Allah'a ortak koşmanın dışında günah işleyenin durumunun Allah'a kaldığını belirtmiştir: Yüce Allah onları dilerse affeder dilerse de cezalandırır. Bu tamamen O'nun takdiridir. Büyük günah işleyenler dinden çıkmazlar zira Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah onları günah işledikleri halde mümin olarak isimlendirmiştir. İnanan insanlar büyük günah işleyip ölseler dahi ya Allah'ın lütf-u keremiyle yahut da günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceklerdir.

Rabbimizin, mağfiretinin, inayetinin, lûfunun ve kereminin tüm inananların üzerine olması duası ile. Gayret bizden, takdir ve tevfik Allah'tandır. "...Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir..."⁹⁷

⁹⁷ 11/Hûd, 88.

KAYNAKÇA

- Abdülcebbar, Kadı. *Şerhu'l Usuli-l Hamse*, Çev. İlyas Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an Ansiklopedisi*, Kur'an Bilimleri Araştırma (KUBA) Vakfı Yayınları. VI/526.
- Bebek, Adil. "Günah." DİA. c. 14. s. 283. İstanbul, 1996.
- Bebek, Adil. "Kebire." DİA. c. 25. s. 163. İstanbul, 2002.
- Bebek, Adil. *Matürîdî'de Günah Problemi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Beyazîzâde, Ahmed Efendi. *el-Usûlü'l Münîfe li'l İmam Ebî Hanîfe* (Ebû Hanîfe'nin İtikadî Görüşleri). Çev. İlyas Çelebi. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2017.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Mezhepler Tarihi*. Çev. Hasan Karayaka ve Kerim Aytekin. İstanbul: Hisar Yayınları, ty.
- el-Cürcanî, Seyyid Şerif. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Darü'l-kütüb'l-ilmîyye, 1995.
- el-Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyau Ulumi'd-Din*. Mısır: 1968.
- el-İsfahanî, Ragıb. *el-Müfredat*. Çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Kitâbü't-Tevhîd*. Çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM Yayınları, 2017.
- es-Sabunî, Nureddin. *Maturidiyye Akaidi* (el-Bidaye fi Usulid-din Tercümesi). Çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2015.
- Eş'arî, Ebu'l-Hasan. *İlk Dönem İslam Mezhepleri*. Çev. Mehmet Dalkılıç ve Ömer Aydın. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.

- İrfan, Abdülhamid. *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*. Çev. Saim Yeprem. İstanbul: Marifet Yayınları, 1994.
- Kılıç, Sadık. *Kur'an'da Günah Kavramı*. Konya: Hibaş Yayınevi, 1984.
- Kutlu, Sönmez. "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Mâtürîdî." *Dini Araştırmalar*, c. 5/Ocak-Nisan (2003).
- Kutlu, Sönmez. *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Mir, Müstansır. *Kur'anî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*. Çev. Murat Çiftkaya. İstanbul: İnkılab Yayınları, 1996.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmi*. İstanbul: Damla Yayınları, 1996.
- Topaloğlu, Bekir ve İlyas Çelebi. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İSAM Yayınları, 2017.
- Yarımbaş, Emine "Kitâbiyat: Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi." *İslâm Araştırmaları Dergisi* 7 (2002). s. 119-121.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad. İsmail Karaçam ve diğerleri. İstanbul: Azim Dağıtım, ty.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Çev. Ethem Ruhi Fıçlalı. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017.